

W SAMBORZE NIE BYŁO DIECEZJALNEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO

W okresie przedrozbiorowym diecezja przemyska posiadała tylko dwa seminaria duchowne — w Przemyślu i Brzozowie. Do przypomnienia tej prawdy skłonił mnie błąd, jaki zakradł się do historii Kościoła w Polsce.

1. Błędne twierdzenie o istnieniu seminarium duchownego w Samborze. Jako jeden z pierwszych tę błędną opinię wyraził historyk Kościoła ks. W. Chotkowski w swym dziele pt. *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, Kraków 1901, t. 2 s. 187 n. Ks. A. Petrani w pracy *Szkolnictwo teologiczne w Polsce*, wydanej w części I *Księgi Tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, Lublin 1969 na str. 279 pisze: „Diecezja przemyska posiadała seminarium w Przemyślu (erygowane w r. 1687 przez bpa Jana Zbąskiego) oraz w Samborze (1734—1738) i w Brzozowie (1760—1783). Ostatnie dwa prowadzone były przez misjonarzy. W r. 1783 cesarz Józef II seminaria te obok innych trzech skasował i w zamian za to utworzył Seminarium Generalne przy uniwersytecie lwowskim”. Na stronie zaś 293 czytamy: „W r. 1783 cesarz Józef II skasował sześć łacińskich seminariów diecezjalnych (dwa we Lwowie i cztery w diecezji przemyskiej, mianowicie w Przemyślu, Samborze, Brzozowie i w Zamościu) i w zamian za to utworzył przy uniwersytecie lwowskim dla Galicji rzymskokatolickie seminarium generalne”. Podobnie jak ks. A. Petrani również ks. J. Dukała ze Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo błędnie twierdzi, że w Samborze było seminarium duchowne. Pogląd ten głosi w swej pracy *Szkoła Księża Misjonarzy*, wydanej w Lublinie w 1975 r., w *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. II, część II. Pośród seminariów duchownych prowadzonych przez księży misjonarzy autor wymienia na str. 114 i seminarium w Samborze: „11. Sambor. Misjonarze objęli tę placówkę, związaną na podstawie fundacji z seminarium przemyskim, już w 1705 r., ale dopiero w 1727 r. wybudowali tu dom, co pozwoliło na utrzymanie w nim kilku kleryków diecezjalni z obowiązkami pewnych opłat na seminarium przemyskie, do którego przeniesiono również kleryków

mieszkających dotąd w Samborze". Błąd o istnieniu seminarium w Samborze powtórzył również o. B. Przybylski, dominikanin, w pracy *Teologia dogmatyczna* wydanej w Lublinie w 1976 r., w dziele pt. *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. III, część I. Na str. 146 czytamy: „C) Seminarium Duchowne w Przemyślu. Trzy seminaria istniejące w tej diecezji w XVIII w.: diecezjalne w Przemyślu oraz księża misjonarzy w Brzozowie i w Samborze, zostały skasowane w 1783 r. w związku z utworzeniem Seminarium Generalnego we Lwowie. Jednakże alumni przemyscy w większości odmówili przejścia do nowej uczelni: zaledwie 6 z nich studiowało tam w 1784 r.” W pracy ks. B. Kumora *Ustrój i organizacja Kościoła Polskiego w okresie niewoli narodowej 1772—1918*, wydanej w Krakowie w 1980 r., na str. 386 czytamy: „W granicach pierwszego zaboru austriackiego znalazło się 6 seminariów duchownych diecezjalnych i jeden alumnat papieski dla Ormian katolickich we Lwowie. Trzy z tych seminariów były w diecezji przemyskiej (Brzozów, Przemyśl, Sambor), dwa w archidiecezji lwowskiej (Lwów — 2) i jedno w diecezji chełmskiej (Zamość)”. Tę błędną opinię o istnieniu seminarium duchownego w Samborze podają do publicznej wiadomości również publicyści np. ks. H. Szareyko w swym artykule *Sześćsetlecie diecezji przemyskiej*, drukowanym w „Gościu Niedzielnym” 4 VII 1976 r. str. 1.

2. Historycy Kościoła w Polsce, tak misjonarze jak i diecezjalni, wymieniają tylko dwa seminaria duchowne w diecezji przemyskiej, a mianowicie w Przemyślu i Brzozowie. Nie mówią o istnieniu seminarium w Samborze, bo go tam nie było.

Założyciel i długoletni redaktor wydawnictwa „Nasza Przeszłość”, ks. A. Schletz, w rozprawie: *Działalność kulturalna misjonarzy polskich w latach 1651—1864*, drukowanej w kwartalniku „Polonia Sacra”, Warszawa 1957, R. IX, nr 2—3 s. 273, wymienia tylko dwa seminaria duchowne w diecezji przemyskiej, a mianowicie w Przemyślu i Brzozowie. Również wybitny historyk Kościoła, ks. T. Długosz, w pracy *Seminaria Duchowne we wschodniej Polsce do 1880 roku*, Lwów 1935, wymienia w diecezji przemyskiej tylko dwa seminaria: w Przemyślu i Brzozowie (str. 5, 7, 9, 11—14). Podobnie W. Müller na mapach i w objaśnieniach do map nr VI i VIII: „Seminaria duchowne w Polsce w XVI—XVIII w” i „Zarząd seminariów duchownych w Polsce w 1772 r.”¹ — zamieszcza tylko dwa seminaria duchowne w diecezji przemyskiej, a to w Przemyślu i w Brzozowie, obydwa prowadzone przez księży misjonarzy. W. Müller zaznacza, że mapy sporządzono według wykazu seminariów opracowanego głównie na podstawie pracy ks. A. Petraniego *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin

¹ *Kościół w Polsce*, tom II, *Wiek XVI—XVIII*, Kraków „Znak” 1969 s. 1107—1108.

1961 oraz relacji biskupów z XVI—XVIII w.² Jerzy Kłoczowski na mapie nr 13: „Ważniejsze ośrodki szkolne w Polsce w 1772 r.”³ zaznaczył seminarium duchowne w Przemyślu, prowadzone przez księży misjonarzy, a w Samborze kolegium szkolne, prowadzone przez jezuitów⁴. Nadto, w Samborze istniał dom studiów filozoficzno-teologicznych dla dominikanów⁵. Historycy diecezji przemyskiej, tak dawni (ks. F. Pawłowski⁶, ks. Wł. Sarna⁷) jak i współcześni (ks. J. Ataman⁸, ks. T. Śliwa⁹, ks. J. Rąb¹⁰), wyliczają tylko dwa seminaria duchowne w diecezji przemyskiej: w Przemyślu i Brzozowie. Nie piszą o seminarium w Samborze, ponieważ go tam nie było.

3. Od r. 1681 do 1786 parafia samborska była pod zarządem księży misjonarzy, którym oddano na uposażenie dochody parafii samborskiej, z obowiązkiem utrzymania dwóch albo trzech profesorów

² *Tamże*, s. 1107.

³ *Tamże*, *Mapy. Wiek XVI—XVIII*.

⁴ Kolegium jezuitskie w Samborze. J. Lewański, *Oblicze teatru religijnego w dawnej Polsce*, w: *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*, cz. II Lublin 1969 s. 380.

⁵ R. Świętochowski OP, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. II cz. 2 Lublin 1975 s. 248, 260.

⁶ Fr. Pawłowski, *Premisla Sacra sive series et gesta episcoporum r. l. Premisliensium*, Cracoviae 1869 s. 508, 512, 562, 575, 630, 643, XVIII; Tenże, *Noty historyczne*, w: *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1906* s. 15, 48, 227; *Zyciorys* ks. Fr. Pawłowskiego w „Kronice Diecezji Przemyskiej” 1978 z. 5/6 s. 118 nn.

⁷ Wł. Sarna, *Dzieje diecezji przemyskiej obrządku łac.*, cz. 2. *Biskupi przemyscy o.ł.*, Przemyśl 1910 s. 593.

⁸ J. Ataman, *W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*, Warszawa 1936 s. 17.

⁹ T. Śliwa, *Reaktywowanie diecezjalnego seminarium duchownego w Przemyślu w 1819 r.*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” R. 56: 1970 z. 1 s. 23—24; Tenże, *Materiały do katechezy na temat dziejów diecezji przemyskiej*. *Tamże* s. 37—38.

¹⁰ J. Rąb, *Seminarium diecezjalne w Przemyślu pod kierownictwem księży misjonarzy (1687—1783)*, „Nasza Przeszłość” t. 11: 1960 s. 257—258, 265, 280—281, 284—285, 294, 306, 312, 355—357; Tenże, *Kapituła kolegiacka w Brzozowie (1724—1788)*, „Nasza Przeszłość” t. 43: 1975 s. 103, 126; Tenże, *Kościelne dzieje Brzozowa*, „Nasza Przeszłość” t. 9: 1959 s. 302, 304, 321; Tenże, *Działalność księży misjonarzy w diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym*, mps 1959 s. 4, 7, 12, 31—32, 36, 48, 62—63, 125—193; Tenże, *Kapituła kolegiacka w Brzozowie (1724—1788)*. Mps 1973 s. 548—554; Tenże, *Kolegiata w Brzozowie i jej kapituła*, mps 1956, s. 12, 15, 437; Tenże, *Historia seminarium duchownego w dziejach diecezji przemyskiej do 1946 r.*, mps 1976 s. 5, 8, 11, 24, 26, 30; Tenże, *Seminarium diecezjalne w Brzozowie (1760—1783)*, mps 1976 s. 1—43; Tenże, *Sześćsetlecie diecezji przemyskiej*, mps 1976 s. 7; Tenże, *Zarys dziejów parafii diecezji przemyskiej*, mps 1976, hasło „Brzozów” s. 8; Tenże, *Diecezja przemyska w latach 1939—1951*, mps 1979 s. 87.

oraz dwóch braci laików, pracujących w seminarium duchownym w Przemyślu.

a) Przekazanie misjonarzom parafii w Samborze w celu utrzymania przez nich profesorów seminarium diecezjalnego w Przemyślu. Parafia w Samborze istniała już około 1370 r. Jej kolatorem był każdorazowy król Polski, gdyż dobra klucza samborskiego były własnością króla. Kiedy w 1589 r. powstało tu kolegium misionarzy, król Zygmunt III przydzielił im na uposażenie beneficjum parafii Strzałkowice, z obowiązkiem prowadzenia duszpasterstwa w Strzałkowicach. Od XIV w. byli w Samborze dominikanie i bernardyni, od 1621 r. brygidki, od 1703 r. jezuita, a od 1681 misionarze. Biskup przemyski, Jan Stanisław Zbąski (1678—89), który 7 II 1687 r. erygował seminarium duchowne w Przemyślu, wybrał na jego kierowników księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Na ich utrzymanie postanowił przeznaczyć dochody prepozytury samborskiej. Bp. J. Zbąski przeprowadził rozmowy z generalnym przełożonym misjonarzy o prowadzenie seminarium w Przemyślu i o objęcie prepozytury samborskiej jako uposażenia profesorów seminarium przemyskiego. Po śmierci prepozyta samborskiego, ks. Aleksandra Wolffa von Ludinghausen-Wolskiego, biskupa — nominata inflanckiego (1677—79), opata pelplińskiego, bp J. Zbąski inkorporował dochody prepozytury samborskiej do seminarium przemyskiego. Na prepozyta samborskiego został mianowany ks. Jan Fondelin misjonarz, a biskup instytuował go na tę prepozyturę w listopadzie 1681 r. Ks. J. Fondelin rezydował częściowo w Samborze a częściowo w Przemyślu. Duszpasterstwo w Samborze pełnili księża diecezjalni: komendarz, misionarze, altarzyści, kaznodzieje i inni prebendarze. Kolator Sambora, król Jan III Sobieski, wystawił reskrypt zezwalający na inkorporację prepozytury samborskiej do seminarium przemyskiego, co zatwierdził sejm w 1685 r. Uchwałę tę wydrukowano w konstytucjach Królestwa w 1685 r. pod tytułem: *Seminarium Diecezji Przemyskiej*¹¹. Po uzyskaniu uchwały sejmu i zgody kapituły przemyskiej, bp J. Zbąski erygował seminarium przemyskie 7 II 1687 r., powierzając jego kierownictwo księżom misjonarzom. Zgodnie z aktem erekcyjnym, każdorazowy superior przemyskiego domu księży misjonarzy a zarazem prefekt seminarium, miał być prepozytem samborskim. W seminarium powinno być trzech misjonarzy kapłanów i dwóch braci laików, a na ich utrzymanie były przeznaczone dochody prepozytury samborskiej¹². Początkowo w Samborze nie rezydował żaden

¹¹ *Volumina legum* T. V s. 723; W. Sarna, *Biskupi przemyscy obrz. iac. cz. II Przemyśl 1910*, s. 373; J. Rąb, *Działalność księży misjonarzy...*, s. 125.

¹² ADP nr 1609: Status ecclesiae praepositalis in Nova Sambor simul et ecclesiae filialis Strzałkowicensis s. 22; Archiwum księży misjonarzy w Krakowie na Stradomiu, rkps Historia Congregationis Mis-

misjonarz, tylko przebywał tam od czasu do czasu prepozyt, a duszpasterstwo pełnili księża diecezjalni z komendarzem na czele. W 1705 r. grasowała w Samborze wielka zaraza. Jedni księża diecezjalni wymarli w czasie zarazy, a inni odeszli. Wtedy duszpasterstwo w parafii samborskiej objęli księża misjonarze. Bp Jan Bokum 13 IX 1714 r. udzielił im pozwolenia na wybudowanie murowanego domu¹³.

b) Działalność samborskiego domu księży misjonarzy. Dom samborski nie miał określonej liczby członków. W 1734 r. było w nim — łącznie z superiorem, który równocześnie był prepozytem samborskim i prefektem seminarium przemyskiego — dziewięciu kapłanów i dwóch braci. Pierwszym obowiązkiem domu samborskiego było utrzymanie zarządu diecezjalnego seminarium duchownego w Przemyślu. Prepozytura bowiem samborska została oddana misjonarzom, by z jej dochodów utrzymali dwóch albo trzech profesorów w seminarium przemyskim i dwóch braci laików. Dalszy obowiązek to duszpasterstwo w parafii samborskiej i strzałkowskiej oraz opieka nad szpitalami w Samborze i Strzałkowicach. Pod opieką misjonarzy jako duszpasterzy parafii samborskiej był kościół św. Barbary, położony za miastem i kaplica św. Krzyża za bramą miejską¹⁴. Misjonarze samborscy prowadzili nadto misje ludowe i rekolekcje dla kapłanów¹⁵. W latach 1715—1727 misjonarze samborscy zbudowali piękny i obszerny dom murowany¹⁶. Bp W. H. Sierakowski po odbytej wizytacji parafii samborskiej wydał 11 V 1744 r. w Przemyślu „*Ordinatio pro ecclesia praepositali et parochiali ac Domo Samboriensi Congregationis Missionis*”¹⁷. W części historyczno-prawnej tego dekretu wspomina

missionis in Polonia: Initia, progressus et status praesens quoad temporalia Domus Samboriensis Congr. Miss. anno 1734 conscriptus s. 257 n; J. Rąb, *Działalność księży misjonarzy...*, s. 126; Tenże, *Seminarium diecezjalne w Przemyślu pod kierownictwem księży misjonarzy (1687—1783)*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 11: 1960 s. 257—266, 280 n, 284 n.

¹³ ADP nr 1609: Status ecclesiae praepositalis in Nova Sambor s. 23.

¹⁴ Tamże s. 10, 25; Historia Congregationis Missionis in Polonia s. 257, 266, 272, 282; ADP nr 86: Litterae guberniales 1772—1776, t. 1 s. 89—91; J. Rąb, *Działalność księży misjonarzy...*, s. 155—162.

¹⁵ J. Rąb, *Działalność księży misjonarzy...*, s. 62, 156 n, 171; Archiwum księży misjonarzy w Krakowie na Stradomiu: *Catalogus Domorum Congreg. Miss. ab a. 1625 et Personarum Provinciae Polonae ab a. 1686 s. 7* zaznacza, że dom samborski od 1687 r. prowadzi parafię, szpital, rekolekcje i misje; nie mówi o istnieniu seminarium w Samborze.

¹⁶ ADP nr 1609: Status ecclesiae praepositalis in Nova Sambor s. 18, 23; Historia Congregat. Miss. in Polonia s. 1271; J. Rąb, *Działalność księży misjonarzy...*, s. 163 n.

¹⁷ ADP nr 1609: Status ecclesiae praepositalis in Nova Sambor s. 26—32; J. Rąb, *Działalność księży misjonarzy...*, s. 172—174; Tenże, *Seminarium diecezjalne w Przemyślu...*, s. 294—306, 312.

biskup o inkorporacji prepozytury samborskiej do seminarium duchownego w Przemyślu za zgodą sejmu oraz o objęciu duszpasterstwa przez misjonarzy w 1705 r., po wymarciu mansjonarzy w czasie zarazy. Biskup przypomina, że obowiązkiem domu samborskiego jest duszpasterstwo w parafii samborskiej i strzałkowickiej, opieka nad starcami i chorymi w szpitalach samborskim i strzałkowickim oraz prowadzenie misji w diecezji. Dekretem tym oddzielił biskup W. H. Sierakowski dom samborski od domu przemyskiego. Odtąd będą to dwa odrębne domy. Dom samborski miał obowiązek płacić co roku 2500 złp na utrzymanie w domu przemyskim pięciu misjonarzy: prefekta, dwóch profesorów, prokuratora i kleryka lub brata. Do r. 1744 prepozyci samborscy przebywali raczej w Przemyślu, prowadząc tamtejsze seminarium. Profesorowie seminarium w wolnym czasie pomagali w pracy duszpasterskiej w parafii samborskiej. W swej relacji do Stolicy Apostolskiej w 1749 r. zaznaczył bp W. H. Sierakowski, że misjonarze samborscy mają duży dom, prowadzą parafię i dają misje w diecezji¹⁸. Ani w dekrete reformacyjnym bpa W. H. Sierakowskiego z 11 V 1744 r. ani w jego relacji do Stolicy Apostolskiej z 1749 r. nie ma mowy o istnieniu seminarium duchownego w Samborze.

c) Zniesienie samborskiego domu księży misjonarzy. Dekretami cesarskimi z 24 VIII i 3 IX 1782 r. misjonarze zostali zniesieni w państwie austriackim. Misjonarze samborscy duszpasterzowali w Samborze do marca 1786 r. Mimo trudności ze strony władz austriackich odeszli do Lublina w marcu 1786 r., po stu latach pracy w Samborze dla chwały Boga, dla dobra ludu i dla dobra przemyskiego seminarium diecezjalnego. Majątek samborskich księży misjonarzy przejął zaborczy cyrkuł austriacki¹⁹.

4. Ostateczne stwierdzenie: W Samborze nie było diecezjalnego seminarium duchownego.

Na koniec trzeba przypomnieć tę prawdę, że diecezja przemyska w okresie przedrozbiorowym posiadała tylko dwa diecezjalne seminaria duchowne w Przemyślu i Brzozowie²⁰. Natomiast samborski dom misjonarzy, z dochodów prowadzonej przez nich parafii samborskiej, miał obowiązek składania ustalonych opłat na utrzymanie profesorów seminarium diecezjalnego w Przemyślu. Zagadnienie domu księży misjonarzy w Samborze przedstawiłem w

¹⁸ ADP t. XIII: Acta Capitularia Secretariatus Adm. Rvnnndi Michaelis Dańkowski 1750—1757 s. 181.

¹⁹ ADP nr 229: Seminarium 1. Akta 1771—1788, s. 37—40; ADP nr 89: Litterae guberniales, 1782—1783 s. 248 n.; ADP nr 1610. Sambor 1 1691—1852 s. 67 n, 91—104, 215 n; Historia Congregationis Missionum in Polonia s. 3; M. Kamocki, G. Perboyre, *Memoires de la Congregation de la Mission*, Paris 1863, t. 1 s. 182.

²⁰ J. Rąb, *Seminarium diecezjalne w Przemyślu ...*, s. 294, 355—357.

pracy „Działalność księży misjonarzy w diecezji przemyskiej w okresie przedrozbiorowym”, mps 1959 s. 125—193 oraz w innym ujęciu pt. „Dom księży misjonarzy w Samborze (1681—1786)”, mps 1982 jako praca nr 62 Serii Prac Brzozowskiej Kapituły Kolegiackiej.

KS. JAN RĄB

In Sambor hat es kein Diözesan-Priesterseminar gegeben (Zusammenfassung)

Einige polnische Kirchenhistoriker (W. Chotkowski, A. Petrani, J. Dukała, B. Przybylski, B. Kumor) schreiben in ersten wissenschaftlichen Werken, in Sambor habe ein Diözesan-Priesterseminar gegeben. Andere Kirchenhistoriker in Polen, sowohl aus der Kongregation der Priester der Mission (A. Schletz), wie auch Diözesanpriester (T. Długosz, W. Müller, J. Kłoczowski) nennen nur zwei Priesterseminare in den Bistum Przemyśl, und zwar das in Przemyśl und in Brzozów. Ebenso die Historiker des Bistums Przemyśl (Fr. Pawłowski, Wł. Sarna, J. Ataman, J. Rąb) erwähnen nur zwei Priesterseminare in dem Bistum Przemyśl: das in Przemyśl und in Brzozów. Sie schreiben nichts über ein Seminar in Sambor, weil es kein solches gegeben hat. Jan Zbąski, der Bischof von Przemyśl, hat am 7. 2. 1687 ein Priesterseminar in Przemyśl gegründet und dessen Leitung er den Missionären des hl. Vinzenz von Paul anvertraut. Für ihre Unterhaltung bestimmte er die Einkünfte aus der Pfarrei Sambor. Der Gründungsurkunde gemäss sollte der jeweilige Seminarpräfekt von Przemyśl Pfarrer in Sambor sein. Von den Einkünften dieser Pfarrei sollte er drei Missionaripriester als Professoren und zwei Laienbrüder in dem Priesterseminar von Przemyśl unterhalten. Bischof W. H. Sierakowski hat nach der Visitation der Pfarrei Sambor am 11. 5. 1744 ein Reformationsdekret erlassen, wonach er in Sambor jährlich 2500 polnische Zlotys für die Unterhaltung von fünf Missionäre in dem Priesterseminar von Przemyśl als dessen Leiter zahlen sollte. Bischof W. H. Sierakowski erwähnt das Vorhandensein eines Priesterseminar in Sambor weder in seinem Reformationsdekret vom 11.5.1744, noch in seinem Bericht für den Apostolischen Stuhl aus dem Jahr 1749. Das Missionärhaus in Sambor ist durch Erlässe des Kaisers vom 24.8 und vom 31. 9. 1782 aufgelöst worden. Vor 1772 hatte das Bistum Przemyśl nur zwei Priesterseminare gehabt: das in Przemyśl und in Brzozów. Das Missionärhaus in Sambor dagegen war verpflichtet, aus den Auskünften von der verwalteten Pfarrei Sambor bestimmte Geldsummen für die Unterhaltung der Professoren des Diözesanpriesterseminars in Przemyśl zu zahlen. Das Missionärhaus in Sambor ist von J. Rąb in seiner Abhandlung „Die Tätigkeit der Missionärpriester im Bistum Przemyśl in der Zeit vor den Teilungen Polens“, Maschinenschrift 1959 s. 125—193 behandelt worden.